

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ Й МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Проаналізовано сучасну міграційну політику країн ЄС, розкрито основні підходи до вирішення міграційних проблем, висвітлено проблеми інтеграції мігрантів у європейські суспільства, заходи, які застосовують окремі європейські держави у боротьбі із нелегальною міграцією, а також наголошено на необхідності вдосконалення сучасної міграційної політики країн ЄС.

Ключові слова: міграційна політика, Європейський союз, нелегальна міграція

Abstract

The current migration policy of the EU countries is analyzed, the main approaches to solving migration problems are revealed, the problems of integration of migrants into European societies, measures taken by some European countries in the fight against illegal migration are highlighted, and the need to improve modern EU migration policy is emphasized.

Keywords: migration policy, the European Union, illegal migration

Сьогодні країни Європи зіткнулися із величезним припливом мігрантів. Європейські держави переживають чергову хвилю міграції, яка спричиняє зміну демографічної ситуації в країнах ЄС, а також загострює проблему інтеграції мігрантів у відповідні суспільства. Серед причин нинішньої міграційної кризи експерти часто називають збройні конфлікти, низький рівень життя в окремих державах, а також неефективну політику ЄС у цій сфері. На сучасному етапі потоки нелегальної міграції до ЄС зросли, особливо морськими шляхами, що є великою проблемою для об'єднаної Європи. Протягом 2015–2016 рр. Міжнародна організація з міграції повідомила, що в ЄС прибуло до 1 млн. мігрантів [1]. На рис. 1 відображено, яким чином опиняються мігранти у Європі.

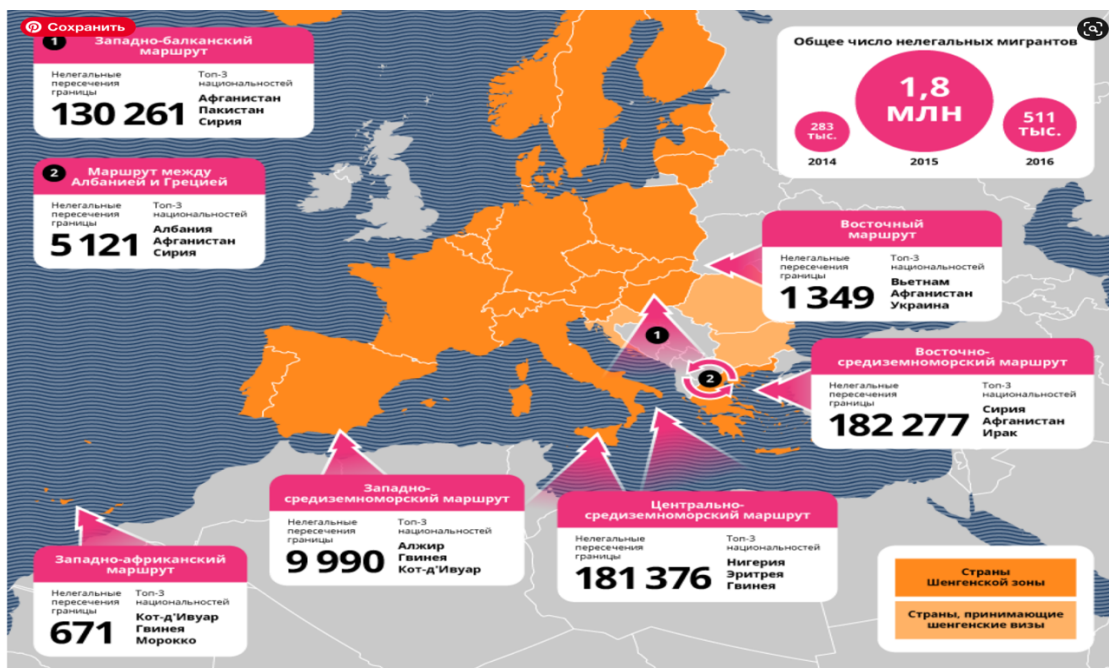

Рис. 1. Шляхи проникнення нелегальних мігрантів до Європи (за даними 2016 р.) [8]

За даними 2017 р. більшість мігрантів прибули з Афганістану (240 000), Іраку (130 000), Сирії (130 000), Албанії (75 000), Косово (50 000), Ірану (45 000), Пакистану (45 000) та Нігерії (40 000) [2]. Основними країнами-реципієнтами для біженців до ЄС стали високо розвинуті країни: Німеччина, Франція, Італія, Швеція, в яких було зареєстровано 91% від усіх заявок [3]. У деяких районах Лондона на сьогодні частка іммігрантів перевищує 70%. А в британському місті Лестері на сьогодні біле населення вже становить меншість (близько 47%). До того ж і у внутрішньому Лондоні частка іммігрантів сягає 30%.

Завдяки значному припливу мігрантів змінюється й «інтер'єр» європейських країн. Якщо в 1961 році у Великій Британії було лише 7 мечетей, то в 2011 році їх уже 1500 (з них 200 у Лондоні). В Бухаресті, не дивлячись на порівняно незначну кількість мусульман, на турецькі гроші побудована найбільша мечеть у Європі [4, с. 22]. Точно так і канцлер Німеччини Ангела Меркель зауважувала: жителі Німеччини повинні звикнути, що мечеті стають частиною загального вигляду їхніх міст [5, с. 29]. Взагалі за деякими прогнозами, якщо в 1955 р. європейці склали 23% населення планети, то в 2050 р. їхня частка знизиться до 7% [5, с. 29].

Усе зростаючий приплив біженців, який складно піддається контролю й регулюванню, призвів до того, що Європа чітко розмежувалась на два табори — за прийом мігрантів, й проти. Наприклад, за даними Міністерства внутрішніх справ Німеччини, внаслідок стрімкого демографічного перепаду показників смертності й народжуваності, без мігрантів німецька економіка обвалиться вже через 30 років. Інші європейські країни теж не в кращому становищі [6]. Тому, з одного боку, міграційна політика ЄС спрямована на залучення висококваліфікованих фахівців через надання «блакитної карти» — посвідчення на проживання і дозволу на роботу.

З іншого боку, останнім часом уряди європейських країн застосовують все більше дискримінаційних обмежень щодо окремих груп людей, які активно беруть участь у вуличних протестах, заворушеннях та терористичних актах [7]. За словами В. Горбатенка, надмірний потік мігрантів зумовив зростання міжнародної напруженості на європейському континенті. Це питання особливо загострилося після терактів у вересні 2001 р., замахів, що відбулися в Іспанії, Британії, Нідерландах й, нарешті, Парижі 2015 р. та Брюсселі 2016 р.

Досягненням стала угода ЄС з Туреччиною. З весни 2016 року всі нелегальні мігранти та біженці, які потрапляють на територію Греції через Туреччину, повертаються в останню. При цьому діє механізм один до одного. За кожного повернутого сирійця інший сирієць переселяється до ЄС, а на утримання біженців в Туреччині Брюссель виділяє кошти — на сьогодні € 3 млрд. В результаті потік скоротився на 97% [8]. Втім, дійти компромісу, який влаштував би всі країни, поки непросто. Зокрема, в дебатах із питання щодо зміни Дублінської системи — правил, які визначають країну, відповідальну за захист біженця. Ця система визначає країну, яка повинна відповідати за розміщення біженця та надання йому необхідної допомоги, а також встановлює правила збору відбитків пальців претендентів на притулок. Сьогодні всі країни ЄС, окрім Данії, впроваджують таку схему: відповідальність за біженця несе країна, до якої подана заявка. Тому в 2015 р. за умов стрімкого збільшення числа біженців, найбільш постраждали прикордонні Італія й Греція.

Сьогодні дуже значущою й актуальною є проблема адаптації мігрантів до соціально-політичних та культурних умов тих країн, у яких вони знайшли притулок. Так, близько п'яти мільйонів арабів, які живуть сьогодні у Франції, являють собою виборчий електорат, думки якого неможливо не враховувати. І часто-густо їх політична позиція відрізняється вкрай екстремістськими поглядами. Вже традиційними стали у країнах Європи закриті національні групи, представники яких здійснюють масові бунти, які носять етнічний чи релігійний характер, помітно зростає організована етнічна злочинність. Як наслідок, серед європейців поширюються радикально-націоналістичні настрої. Свідченням цього є те, що націоналістичні партії отримують усе більшу підтримку в багатьох європейських державах, зокрема, у Франції, Австрії, Швейцарії, Бельгії, Нідерландах. Тому без зваженої системи заходів щодо інтеграції, міграція лише загострює конфлікт цінностей, боротьбу за ресурси між мігрантами й корінним населенням країни [9, с. 175]. Але за умов значного урізноманітнення складу населення забезпечити безконфліктний і гармонійний розвиток суспільства стає дедалі важче. Місцеве населення європейських країн, сприймаючи мігрантів як «інших», часто ставиться до них із підозрою. Відповідні настрої експлуатують праворадикальні політичні сили.

Зростаюче невдоволення жителів Євросоюзу, внаслідок так званої «ісламізації Європи», зростанням злочинності не без участі мігрантів, свідчить, що документи, прийняті країнами ЄС із питань міграції, вже не відповідають вимогам сучасності.

Міграційна політика в Європейському Союзі виходить із принципів і норм міжнародного та європейського права, з огляду на національне законодавство кожної країни-учасниці ЄС. З метою

гармонізації міграційних процесів Євросоюз використовує відповідне нормативно-правове врегулювання й інтеграційні заходи.

Міграційна політика Європейського союзу базується на ряді документів, серед яких Загальна декларація прав людини 1948 року, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 року, Міжнародна конвенція ООН про захист прав усіх трудящих-мігрантів і членів їх сімей 1990 року, Конвенція Міжнародної організації праці № 143 «про зловживання в галузі міграції і про забезпечення трудящим-мігрантам рівності можливостей і поводження» 1975 року, Рекомендація МОП № 151 «про трудящих-мігрантів» 1975 року тощо. Ці документи покликані регулювати діяльність щодо усунення неконтрольованого зростання міграції, прихованих міграційних потоків, нелегальної трудової міграції.

Функції із організації переміщень мігрантів покладено на Міжнародну організацію з міграції (МОМ), яка була заснована в 1951 році. До її сучасної компетенції належать: «набір, підготовка до міграції, мовна підготовка, діяльність по інформуванні мігрантів, медичне обстеження, розміщення, заходи, що сприяють прийому та інтеграції, консультативні послуги з питань міграції» [10]. Сучасна міграційна європейська політика керується кількома європейськими угодами та конвенціями, які були прийняті за останні два десятиріччя. Це Шенгенські угоди 1985 та 1990 років, Дублінська Конвенція 1990 р., Маастрихтський договір 1992 р. та Амстердамський договір 1997 р. [11, с. 15].

Нормативно-правове врегулювання визначає й чисельний розмір потоку мігрантів. За основу беруться універсальні міжнародні принципи і норми, як-от: заборона вислання, свобода пересування і право на вільний вибір місця проживання, недопущення дискримінації, право на захист із боку судових органів та ін.

Наприклад, в Італії основною метою нормативних інновацій стало обмеження кількості мігрантів, які претендують залишитися на території країни. У самій Італії набирає популярність гасло «Спочатку — Батьківщина, потім — Євросоюз». З цією метою держава скасовує дозвіл на проживання як спосіб гуманітарного захисту, застосовуваний для мігрантів, які не отримують статусу біженця. Було істотно розширено перелік протиправних діянь, за вчинення яких може бути анульований статус біженця або додатковий захист. Наразі особи, які шукають притулку, можуть втратити захист, якщо вони засуджені за злочини, що кваліфікуються як погрози або насильство щодо державного посадовця, фізичний напад, крадіжки і розбій тощо.

Австрія також пішла шляхом коригування правових принципів Євросоюзу, розглядаючи на добу не більше 80 заяв на надання притулку. Німеччина встановила норму про повернення на батьківщину біженців із тих країн, які раніше вважалися безпечними — Албанії, Косово, Чорногорії, Марокко, Алжиру і Тунісу. Групою країн: Бельгія, Данія, Німеччина, Угорщина, Австрія, Словенія, Швеція і Норвегія введено тимчасовий контроль на своїх кордонах. Македонія, Словенія, Хорватія закрили кордони для транзиту біженців.

В цілому, ситуація, що складається сьогодні в країнах Євросоюзу свідчить про відсутність солідарності між країнами щодо прийняття рішень із міграційних проблем. Програми з питань мігрантів, розроблені раніше Європейським союзом, не містять єдиного плану дій, зведення правил і фактично не є ефективними в сучасних реаліях. Негативні процеси сформували серед представників корінного населення Європи атмосферу напруженості, страху і неприязні до біженців. Більш того, фактично на сьогоднішній день, міграційні потоки вийшли з-під контролю, і мають стихійний характер.

Щодо України, то після запровадження демократичних свобод, зокрема й свободи пересування, транскордонна мобільність населення стрімко зростала передовсім за рахунок перетинів західного кордону. Але проблема полягає в тому, що в Україні точні дані про обсяги, структуру, напрями міграційних переміщень населення відсутні. Причиною цього є тривале зволікання з проведенням демографічного перепису (останній проводився, як відомо, ще в 2001 році). У 2013 р., тобто ще до анексії Криму та початку конфлікту на Сході України, вперше чисельність поїздок українців до Польщі перевищила кількість виїздів до Росії, яка традиційно найбільше відвідувалася громадянами України і з якою зберігався безвізовий режим.

З початком конфлікту відбулося загальне зменшення кількості поїздок за кордон, передовсім за рахунок виїздів до Росії: у 2014 р. їх було майже на третину менше, ніж у 2013 р. Водночас, кількість виїздів українців до Євросоюзу продовжувала зростати — 10,5 млн. в 2014 р., 12,5 млн. в 2015 р. [12, с. 10].

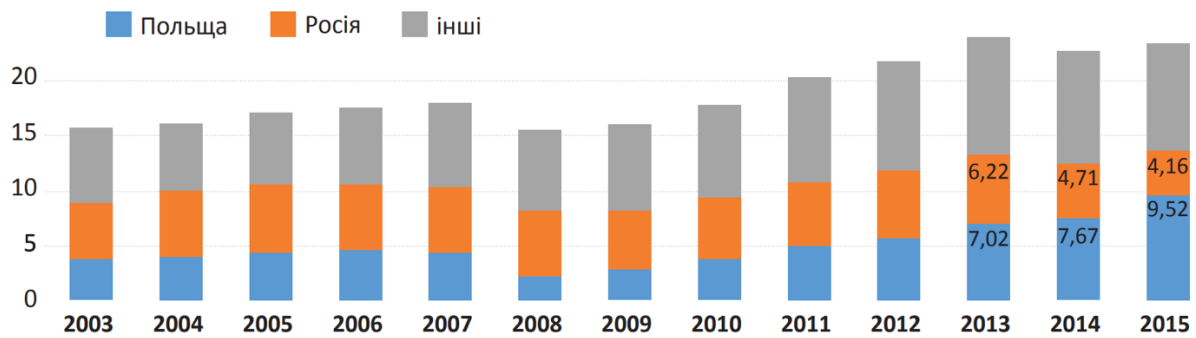

Рис. 2. Кількість перетинів державного кордону громадянами України у напрямі виїзду у 2003-2015 рр., млн. разів [12, с. 10]

За даними вітчизняних науковців, нині Україна постала перед загрозою п'ятої хвилі української міграції, яка на думку експертів, розпочалася із 10-х років ХХІ ст., охопила молодь, причому, перш за все, добре освічену, та на відміну від попередньої (економічної), вирізняється переходом до міграції населення як способу життя [13, с. 8]. Це слід вважати справжньою катастрофою у вимірі демографії. Країна втрачає тих людей, які могли б її змінити. Більш того, наприклад, українці в Польщі грають таку ж роль, як румуни — в Іспанії, поляки — у Великій Британії, чи литовці — у Німеччині. Вільне пересування, дешеві авіаперельоти, поширення англійської мови й інтернаціоналізація університетів – все це полегшує рішення про переїзд. Тенденцією стало те, що такий вибір все частіше роблять добре освічені люди [14]. Протягом 15 років (2002–2017 рр.) 6,3 млн. осіб виїхало з України і не повернулося [15].

Отже, вплив міграційних процесів на соціально-економічний і політичний розвиток країн Європейського союзу, а також України збільшується. Ступінь цього впливу багато в чому залежить й від ефективності міграційної політики як Європейського союзу так і нашої держави. Попри це, цілком очевидно, що важливе значення на цьому шляху має не лише вчасна розробка в Україні якісного законодавства, а, насамперед, ефективних заходів щодо підвищення рівня власної економіки, унеможливлення депресивної ситуації на ринку праці (зниження реальної заробітної плати, зменшення кількості підприємств, зростання безробіття) що змушує українців шукати роботу за кордоном.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Mediterranean Update: Ship wrecks off Libya, Greece, Missing Migrants Project. URL: <https://www.iom.int/news/mediterranean-update-shipwrecks-libya-greece>. (дата звернення: 03.03.2021).
2. Кількість мігрантів в ЄС у «підвищеному стані» перевищила населення Кіпру. *Європейська правда*. 2017. 21 вересня.
3. Statistics on enforcement of immigration legislation. *Офіційний сайт Євростату*. URL: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Statistics_on_enforcement_of_immigration_legislation (дата звернення: 03.11.2019).
4. Горбатенко В. Надмірна міграція і порушення політичної стабільності на європейському континенті. *Studia Politiologica Ucraino-Polona*. 2017. № 7. С. 20–28.
5. Корнієнко В. О., Денисюк С. Г. Формування європейської ідентичності: аргументи для України. *Політологічний вісник*. Вип. 80. Київський національний ун-т імені Тараса Шевченка, 2018. С. 20–35
6. Ткаченко В. Ідентичність і безпека України: куди йдемо? *Укрінформ* (мультимедійна платформа іномовлення України). 2017. 9 вересня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2192443-identichnist-i-bezpeka-ukrainikudi-jdemo>. Html (дата звернення: 02.03.2021).
7. Луцишина Г. Міграційна криза в ЄС: проблеми безпеки зовнішніх кордонів та загострення міжетнічних. URL: ///C:/Users/U/Downloads/hv_2015_1_2_9.pdf (дата звернення: 03.03.2021).
8. Акімова А. Через тернии — к реформе: как Евросоюз справляется с миграционным кризисом. URL: <http://eu.kommersant.ru/migration.html> (дата звернення: 03.03.2021).
9. Кресіна І. Нелегальна міграція: проблеми протидії та правового регулювання. *Політичний менеджмент*. 2009. №3. С.174–180.
10. Конституция Международной Организации по Миграции от 20 мая 1987 года. URL: <http://docs.cntd.ru/document/901756597> (дата звернення: 03.03.2021).
11. Малиновська, О., 2014. Міграційна політика Європейського Союзу: виклики та уроки для України, Київ: НІСД. 48 с.
12. Міграція в Україні: факти і цифри. URL: https://iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_press.pdf (дата звернення: 03.03.2021).

13. Українська міграція в умовах глобальних і національних викликів XXI століття: наукове видання / наук. ред. У. Я. Садова. Львів, 2019. 110 с.

14. Україна втрачає освічених людей, які могли її змінити. *The Economist*. 2019. 10 квітня. URL: <https://www.unian.ua/world/10511604-the-economist-ukrajina-vtrachaye-osvichenih-lyudey-yaki-mogli-jiji-zminiti.html> (дата звернення: 03.03.2021).

15. Скільки українців поїхало за кордон і що державі з цим робити. *Аналітична записка (23 квітня 2018 року). Центр економічної стратегії*. 2018. 50 с. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Migration-note.pdf> (дата звернення: 03.03.2021).

Корнієнко Валерій Олександрович – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри соціально-політичних наук, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail: valkorney1958@gmail.com

Kornienko Valerii – Dr. of Political Sciences, Professor, Head of the Department of Social and Political Sciences, Vinnytsia National Technical University, Vinnitsa, e-mail: valkorney1958@gmail.com